

SÖZÜM YOXDUR: J.L. OSTİNİN “PERFORMATİV FEL VƏ KONSTATİVLƏR ” KONTEKSTİNDƏ DİLÇİLİYƏ TÖHFƏLƏRİ

Tamerlan ŞAHBAZLI *

Xülasə: A Linqvistik fəlsəfə sahəsində görkəmli şəxsiyyətlərdən biri hesab edilən J.L.Ostin danışq aktları ilə bağlı apardığı qabaqcıl tədqiqatları ilə dil haqqında anlayışımızı dəyişdirdi. Məqalə Ostinin dilçiliyə miras qoyduğu əhəmiyyətli töhfələri araşdırır, performativ və konstativ ifadələr arasındakı fərq qabardılmaqla, danışq aktı konsepsiyası onun hərəkətə olan ekvivalentliyini və müasir Ostin nəzəriyyələrinin qalıcı təsirində diqqət yetirir. J.L.Ostinin bu sahədə elmi tədqiqatları bizim üçün dil və onun funksiyaları haqqında olan anlayışımıza insan faktoru nəzərə alınmaqla təməl dəyişikliklər edərək yeni forma verdi. Performativ və konstativ ifadələri araşdıraraq Ostin dünyanı təsvir etmək, həm də onun daxilində baş verən dil hadisələrinə münasibət bildirmək qabiliyyətini işıqlandırdı. Bu fərq müasir dil və dilçilik fəlsəfəsinin təməl daşı olan danışq aktı nəzəriyyəsinin inkişafı üçün zəmin yaratdı. Ostinin təməl nəzəriyyələrini, onların genezisini, təkamülünü və sonrakı nəsilərə təsirini araşdırırıq. Ostinin ideyalarının ilkin əhatə dairəsindən kənarında belə tətbiqini, onların hüquq nəzəriyyəsi, rəqəmsal rabitə və süni intellekt kimi müxtəlif sahələrdə tətbiqi müşahidə edilir. Bundan əlavə, biz Ostinin tədqiqatlarının müasir dilçilikdə hələdə davam edən aktuallığını və gələcəkdə tədqiqat obyektinə çevriləcək mövzuların yüksək potensialını qiymətləndiririk. Ostinin bizə gəlib çatan linqvistik irsinin parlaq tərəflərini işıqlandırdığımız kimi, tənqidi yanaşma tələb edən məqamları belə qiymətləndirməkdə, onun dil haqqında linqvistik təcrübələri təsəvvürümüzün genişləndirilməsində əsas rolunu və sosial reallığın nizamında dilin performativ gücünü vurğulayırıq.

Açar sözlər: *Performativ ifadələr, Konstativ ifadələr, Danışq aktı nəzəriyyəsi, Dil fəlsəfəsi, Linqvistik nəzəriyyə, Praqmatika, Semiotika*

Beyond Words J.L. Austin's Contributions to Linguistics in the Context of “Performative and Constatives”

Abstract: J.L. Austin, a distinguished figure in the field of linguistic philosophy, transformed our comprehension of language with his pioneering research on speech actions. This article examines Austin's significant contributions to performative and constative linguistics, specifically focusing on the differentiation between performative and constative statements, the concept of speech acts as actions, and the lasting impact of Austin's theories in modern linguistics. The scholarly work of Austin has profoundly reshaped our understanding of language and its functions within human interaction. Through his exploration of performative and constative utterances, Austin illuminated the dual capacity of language to both describe the world and enact actions within it. This distinction laid the groundwork for the development of speech act theory, a cornerstone of modern linguistics and philosophy. We delve into Austin's foundational insights, examining their genesis, evolution, and enduring influence on subsequent generations of scholars. We trace the expansion of Austin's ideas beyond their original scope, exploring their application in diverse fields such as legal theory, digital communication, and artificial intelligence. Furthermore, we assess the ongoing relevance of Austin's work in contemporary linguistics and its potential to inform future research directions. This paper aims to both celebrate and critically appraise Austin's legacy, highlighting his seminal role in broadening our conception of linguistic practices and the performative power of language in constructing social reality.

Key Words: *Performative Utterances, Constative Utterances, Speech Act Theory, Philosophy of Language, Linguistic Theory, Pragmatics, Semiotics*

Giriş

Dil insanlara fikir, niyyət və duyğularını sözlər vasitəsilə ifadə etməyə imkan verən ünsiyyət aləti kimi qəbul olunur. (Levinson, 1983).[3] Bununla belə, dilin əhəmiyyəti onun əsas təsviri rolundan kənar çıxır. J.L. Ostin, filosof və dilçi olaraq, söyləmin performativ aspektini vurğulamaqla dilə dair ənənəvi perspektivləri şübhə altına aldı (Austin, 1962)[1] Ostinin danışq aktları üzrə innovativ tədqiqatı, sosial münasibətlərin və reallığın yaradılmasında dilin təsirli funksiyası haqqında anlayışı təmin edərək, performativ və konstativ ifadələr arasında fərq yaradan transformativ çərçivə hazırladı (Searle, 1969).[2] Bu məqalə J. L. Ostinin performativ və konstativ dilçilik sahələrindəki töhfələrini araşdırır. Bu, sadəcə sözlərdən kənar çıxan dil haqqında daha dərin bilik əldə etmək üçün onun nəzəriyyələrinin nəticələrini təhlil etmir. Beyond Words J.L. Austin's contributions to linguistics in the context of “Performative and

* Xarici dil və Ədəbiyyat kafedrasının müəllimi, justimaginative@gmail.com

Constatives” adlı başlığın kontekstini və məqsədini nəzərə alaraq, elmi müzakirəni gücləndirmək üçün istinadları dəqiq şəkildə inteqrasiya etmək vacibdir. Məqalədə sözügedən mənbələrə istinad müvafiq qaydalara uyğun bir şəkildə sonda təkrarən ədəbiyyat siyahısında sistemli verilməklə qeyd olunub. Linqvistik və fəlsəfi araşdırmaların hələdə həllini tapmamış və ya həll olunması qeyri mümkün görünən bir dövrdə Con Lenqşou Ostin kimi dilin mahiyyəti və funksiyasını dərinlən yenidən qiymətləndirilməyi bacaran heç olmayıb deməsək belə çox az dilçi linqvistlərdən biri olub. Ostin dilin insanlarla qarşılıqlı əlaqədə necə fəaliyyət göstərdiyini diqqətlə araşdıraraq, o vaxtdan bu sahənin əsasını təşkil edən dixotomiyanı təqdim etdi ki buda performativ və konstativ ifadələr arasında idi. [1]. Bu fərq yalnız dil haqqında hökm sürən fərziyyələrə meydan oxumaqla yanaşı, həm də dil, dil hadisələri və sosial realıq arasındakı mürəkkəb qarşılıqlı əlaqəni ortaya qoydu.

Ostinin ölümündən sonra onun mühazirələrinə istinadən «How to Do Things with Words» (1962) əsərinin ərsəyə gəlməsi, müzakirə edilməsi danışıq aktı kimi tanınan nəzəriyyənin əsasını qoydu [1]. Bu nəzəriyyə təsdiq edir ki, dilin tək-cə təsviri deyil, həm də ifadələrin özləri vasitəsilədə dünyada dəyişikliyə gətirib çıxaracaq nəaliyyətlərə xidmət edə bilər. Ostin mühazirələrində qeyd etdiyi kimi, performativ ifadələr yalnız təsvir edən və ya hesabat verən deyil, həm də hərəkət edən ifadələrdir: vəd və ya mərc onun ifadə etdiyi şeyi həyata keçirir. Performativ sözləmlərin əksinə, dünyəvi vəziyyətlərin təsvirini verən zaman konstativ sözləmləri həqiqət və ya yalan kontekstində qiymətləndirə bilərik.

Ostinin fikirlərinin nəticələri dilçiliyin hüdudlarını aşaraq fəlsəfə, hüquqşünaslıq, süni intellekt və s. kimi fənlərə təsir göstərərək əks-səda verdi [2] [9] [11]. Onun dilin performativ funksiyasının tədqiqi sosial normaların və reallıqların nizamlanmış təbiətini başa düşmək, sorğu-sual etmək və nəhayət, bu marşrut üzrə düzgün naviqasiya etmək üçün bir yol xəritəsini təmin etmişdir.

«Sözüm yoxdur: Ostinin performativ və konstativ ifadələr kontekstində dilçiliyə töhfələri” əsərinin məqsədi Ostinin təsirinin geniş miqyasını araşdırmaq və müzakirə etmək, onun ideyalarının ilk başlanğıcından indiki vəziyyətinə və potensial gələcək tətbiq sahələrinə qədər trayektoriyasını izləməkdir. Bu məqalə Ostinin işinin çoxşaxəli irsini işıqlandırmağa çalışır, onun davamlı aktuallığını və dil və ünsiyyətin mürəkkəb dinamikasına aydınlıq gətirməklə onun əhəmiyyətini təsdiq edir.

I. Danışıq Aktları Nəzəriyyəsi

Bütün həyatı boyu ancaq bir əsər üzərində işləyən L.Vitqenştayn dilçilik və dil üçün ən vacib olanı demək (saying) və göstərmək (showing) arasındakı fərqlilikləri önə çəkə bilmişdi. Demə və göstərmə arasındakı mənalı propozisiyalar dillə deyil, simvollar və şəkil təqdimatları və s. ilə ifadə olunur.

L.Vitqenştayn yazır ki, zəruri və kafi hesab edilən şərtlərdə öz tərifləri, yaxud anlamları ilə izah oluna bilən sözlər mövcuddur. Məsələn, o, “oyun” ingilis dilində “game” (oyun) sözünün araşdırır. O yazır ki, bu söz: “tic-tac-toe”; “board games”; “Olympic games”; “poker” və s. kimi mənalarda işlədilər bilər. Bu sözlər birmənalı induktiv təriflə izah edilə bilməz. Amma onlar bəzi hallarda üst-üstə düşər, bəzi hallarda isə yox.

J.L.-Ostinin linqvistik fəlsəfəsi dildən istifadə etməklə həyata keçirilən fəaliyyət kimi qiymətləndirilmiş olan danışıq aktları anlayışıdır (Austin, 1962).[1] Ostinin “How to Things with Words” adlı mühazirələri dilin öyrənilməsi üçün innovativ mexanizm təqdim etdi. O, tək-cə ifadələrin mənasını deyil, həm də onların icraedici təsirini vurğulayırdı (Searle, 1969).[2] Ostinə görə, ifadələr tək-cə bəyanat kimi deyil, həm də dünyada əsaslı dəyişikliklərə gətirib çıxara biləcək hərəkətlər (addımlar) kimi qiymətləndirilərək hərəkəti göstərmək qabiliyyətinə malikdir.

III. Performativ Söyləmlər

Performativ söyləmlər danışmaq aktları zamanı istifadə olunan səslənən və eşidilən ifadələrdir ki, onlar yalnız vəziyyəti təsvir etmir, həm də danışmaq aktı hesabına hər hansısa bir hərəkəti həyata keçirirlər (Bach & Harnish, 1979).[5] Austin (1962) hərəkət və daha çoxunu yerinə yetirmək qabiliyyətinə malik olan performativ fellər adlanan fellər kateqoriyasını işləyib hazırlamışdır. «söz vermək», «üzr istəmək», «əmr etmək» və «bəyan etmək» kimi performativ fellər (Bach & Harnish, 1979) nümunə kimi xidmət edir. Kimsə bu cür felləri cümləyə daxil etdikdə, onlar sadəcə bir hərəkəti təsvir etmirlər; danışmaq hadisəsinin özündə fəal iştirak edirlər.

Performativ danışmaq aktları rituallar, mərasimlər və məhkəmə prosesləri kimi geniş sosial qarşılıqlı əlaqədə tələb edən görüşlərdə böyük əhəmiyyət kəsb edir (Searle, 1969).[2] Məsələn, hakim məhkəmə zalında hökm çıxaran zaman bəyanat təkcə qərarı ifadə etmir, həm də onu icra edir, beləliklə də onu rəsmi və hüquqi cəhətdən məcburi hesab edir (Austin, 1962).[1] Eynilə, adi müzakirələrdə “Mən orada olacağıma söz verirəm” və ya “Narahatlığa görə üzr istəyirəm” kimi performativ sözlər öhdəliklər yaratmaq və sosial əlaqələri düzəltmək qabiliyyətinə malikdir (Searle, 1969).[2]

İstinadları performativ ifadələrlə bağlı müzakirəyə tam şəkildə daxil etmək və akademik konvensiyalara uyğunlaşdırmaq üçün mən müvafiq hallarda cümlələrin sonunda istinad nömrələrini ehtiva edən yenidən işlənmiş izahat siyahısı verəcəyəm. Bundan sonra, daha çox aydınlıq olsun deyə sitatları qeyd üçün istinad siyahısını təfərrüatlı təqdim edəcəm.

Performativ ifadələr dilçilikdə, xüsusən də danışmaq aktı nəzəriyyəsinə əsas məvhum hesab olunur, bu sahə J.L.Austin [1] tərəfindən əhəmiyyətli dərəcədə inkişaf etdirilmiş və daha sonra Con Searle [2] tərəfindən genişləndirilmişdir. Dünyanı təsvir edən və həqiqət dəyərində görə qiymətləndirilən konstativ söyləmlərdən fərqli olaraq, performativ söyləmlər sadəcə olaraq danışmaq aktı vasitəsilə hərəkəti həyata keçirir [1].

Performativ ifadələrin əsas xüsusiyyətləri:

1.*Hərəkət yönümlü*: Onlar söyləmin özü vasitəsilə bir hərəkət (məsələn, üzr istəmək və ya söz vermək) həyata keçirirlər [1].

2.*Birinci şəxs indiki zaman məlum növdə*: Onlar adətən danışanın hərəkətini dərhal vurğulamaq üçün sözügedən qrammatik hal çərçivəsində işlədilir [1].

3.*Kontekstdən asılıdır*: Effektivlik və məna kontekstdən, o cümlədən natiqin səlahiyyətindən və şəraitdən asılıdır [1].

4.*Doğru və ya Yanlış Deyil*: Onlar doğru və ya yalan kimi təsnif edilə bilməz, lakin konkret şərtlərin yerinə yetirilib-yetirilməməsinə əsasən uğurlu (xoşbəxt) və ya uğursuz (qeyri-müəyyən) kimi təsnif edilə bilər [1].

Danışmaq aktlarının uğurlu olması şərtləri:

Ostin kontekstin uyğunluğunu, düzgün icrası, danışanın niyyəti və səmimiyyəti daxil olmaqla, performativ söyləmin uğurlu icrası üçün ilkin şərtlər kimi “uğurlu” performativ kimi müəyyən edir [1].

Performativ ifadələrə nümunələr:

Marriages: «I now pronounce you husband and wife.»

Evliliklər: «İndi sizi ər-arvad elan edirəm.»

Promises: «I swear to tell the truth.»

Vədlər: «Həqiqəti deyəcəyəm və içirəm.»

Bets: «I bet you five dollars it will rain tomorrow.»

Mərclər: «Beş dollara mərcə girərəm ki, sabah yağış yağacaq.»

Orders: «I hereby order the closure of the facility.»

Əmr: “Mən burada səlahiyyət sahibi olaraq obyektin bağlanılmasını əmr edirəm”.

Konsepsiyanın genişləndirilməsi:

Con Searle danışıq aktlarının kateqoriyalarını və sadəcə performativ ifadələrdən kənar başa düşməyi asanlaşdıran şərtləri təqdim edərək nəzəriyyəni daha da inkişaf etdirdi [2]. Bu inkişaf danışıq aktlarının dünyada necə bir dəyişikliyə səbəb ola biləcəyini və fəlsəfə, hüquq nəzəriyyəsi və sosial elmlər daxil olmaqla müxtəlif sahələrdə təsirli olduğunu vurğulayır [2].

Iv. Konstativ Söyləmlər

Performativ danışıq aktlarından fərqli olaraq, konstativ danışıq aktları dünya haqqında faktiki məlumatları təsvir etmək və ya bəyan etmək məqsədi daşıyan ifadələrdir (Grice, 1975).[4] Bu ifadələr adətən onların doğruluğuna görə qiymətləndirilir - əgər onlar reallığı dəqiq təsvir edərsə (Grice, 1975)[4] Konstativ ifadələr «Səma mavidir» və ya «John hündürdür» (Grice, 1975) kimi təsdiqlərlə nümunə olunur[4] Konstativ danışıq aktları işin icrası ilə bağlı olan performativ danışıq aktlarından fərqli olaraq əşyaları ifadə etmək aktına diqqət yetirir.

Konstativ danışıq aktları ünsiyyətdə mühüm əhəmiyyət kəsb edir, çünki onlar fərdlərə informasiya çatdırmağa, inancları ifadə etməyə və dünya haqqında bəyanatlar verməyə imkan verir (Grice, 1975)[4] Buna baxmayaraq, konstativ söyləmlərin effektivliyi məlumatın dəqiqliyi, nəticə olan etibarlılıq və ünsiyyət şəraiti kimi bir çox elementdən asılıdır (Searle, 1969).[2] Bundan əlavə, konstativ iddialar təfsirə, anlaşılmazlığa və mübahisəyə meyillidir ki, bu da dilin mənasının və anlaşılmasının mürəkkəb təbiəti olduğunu bir daha vurğulayır. (Grice, 1975) [4]

Danışıq aktı nəzəriyyəsi konseptində konstativ ifadələr, performativ ifadələrlə ziddiyyət təşkil edir, bu təzad ilk dəfə J.L. Ostinin «How to Do Things with Words» adlı əsərində işıqlandırılmışdır. Performativ ifadələr danışıq aktı ilə bir başa bağlı hərəkəti yerinə yetirirsə, konstativ ifadələr dünyanı təsvir etməyi məqsəd qoyur və onların doğruluğu və ya yalnızlığı qavramında qiymətləndirilə bilər. [1].

Konstativ söyləmlərin əsas xüsusiyyətləri:

1.*Təsviri Təbiət*: Konstativ ifadələr, ilk növbədə, dünyadakı vəziyyətləri, hal və ya keyfiyyətləri təsvir etməklə əlaqədardır. Onlar məlumatı dəqiq çatdırmaq cəhdini təmsil edirlər.

2.*Həqiqət-Dəyər*: Konstativ ifadələrin fərqləndirici xüsusiyyətlərindən biri onların həqiqət və ya yalan üçün qiymətləndirilə bilməsidir. Bu qiymətləndirmə deyimin təsvir etdiyi vəziyyətin reallığa uyğun olub-olmamasından asılıdır.

3.*Kontekstdən asılı olmamaq*: Konstativ söyləmin təfsiri kontekstdən təsirlənə bilsə də, onun həqiqət dəyəri onun ifadə kontekstindən və ya danışanın səlahiyyətindən deyil, təsvir etdiyi obyektiv vəziyyətlə müəyyən edilir.

Konstativ ifadələrin nümunələri:

«The cat is on the mat.»

«Pişik döşəkdədir.»

«Paris is the capital of France.»

«Paris Fransanın paytaxtıdır.»

«It is raining outside.»

«Çöldə yağış yağır.»

Fəlsəfi nəticələr:

Konstativ və performativ ifadələr arasındakı fərq Ostini dilin mürəkkəbliklərini daha da araşdırmağa vadar etdi və nəticədə onu bu ikili təsnifatı şübhə altına aldı. O, konstativlər və performativlər arasındakı sərhədin əvvəlcə düşünüldüyü kimi aydın olmadığını başa düşdü, əvəzində hər iki ölçüsü əhatə edən danışıq aktlarına daha detallı bir baxış təklif etdi. [1].

Con Searle sonralar Ostinin işini genişləndirərək, söyləmdə danışanın öz sözləri ilə hansı hərəkəti yerinə yetirdiyini (məsələn, təsdiqləmək, sorğu-sual etmək, əmr vermək) ifadə edən söyləmlərdə illokutiv gücünün rolunu vurğulayır. Bu perspektiv vurğulayırdı ki, hətta konstativ söyləmlərin də performativ aspektləri ola bilər, çünki nəyisə təsdiqləmək özü bir növ hərəkətdir [2].

V. Ostinin Müasir Dilçiliyə Təsiri

J.L. Ostinin danışıq aktları nəzəriyyəsi dilçilik sahəsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmiş, alimlərin dili anlaması və tədqiqini formalaşdırmışdır (Searle, 1969)[2] Onun çərçivəsi danışıq aktı nəzəriyyəsinin və əlaqəli sahələrin inkişafında həlledici rol oynamışdır.

Pragmatika, semantika və sosiolinqvistika, dilin müxtəlif kontekstlərdə necə istifadə olunduğunu öyrənmək nəzəriyyənin əsasını təqdim edən tədqiqat sahələridir. (Levinson, 1983)3. Müasir dilçilər müxtəlif kommunikativ kontekstlərdə dilin performans və konstativ aspektlərini araşdıraraq Ostinin müşahidələrini genişləndirmişlər.

Ostinin fikirləri fəlsəfə, psixologiya və ünsiyyət tədqiqatları kimi fənlərarası fənlərə də əhəmiyyətli təsir göstərmişdir (Searle, 1969).[2] Levinson (1983) dilin praktiki ölçülərini vurğulamışdır ki, bu da dilin sosial mübadilələrdə, danışıqlarda və inandırıcı ünsiyyətdə necə fəaliyyət göstərdiyini daha dərindən dərk etməklə nəticələnmişdir. Əlavə olaraq, Ostinin sözləmlərin illokutiv gücə verdiyi vurğu mənanın qurulmasında məqsədyönlülük, kontekst və konvensiyanın əhəmiyyəti ilə bağlı araşdırmaları stimullaşdırmışdır (Bach & Harnish, 1979).[5]

VI. Tənqid və məhdudiyyətlər

Baxmayaraq ki, J.L. Ostinin danışıq aktları nəzəriyyəsi dövrünün və dövrümüzün bir çox alimlərinin rəğbətini qazanaraq tanındı, O, Searle (1969) kimi alimlərin tənqidi baxışlarından azad deyildi.[2] Bir neçə dilçi alim Austin nəzəriyyəsinin Qeyri-Qərb (Asiya Dilləri: Çin dili (Mandarin), Yapon dili, Hindi, Urdu, Bengal dili, Tamil, Koreya dili, Afrika Dilləri: Svahili, Hausa, Amhar, Zulu, Somali, Yaxın Şərq Dilləri: Ərəb dili, Fars dili, İbrani dili, Türk dili və s.) dilləri və mədəni vəziyyətlər üçün uyğunluğu ilə bağlı qeyd-şərtlərini bildirdi (Bach & Harnish, 1979).[5] Tənqidçilər, bir neçə ifadənin həm performativ, həm də konstativ funksiyaların xüsusiyyətlərinə malik olduğunu iddia edərək, performativ-konstativ fərqin yetərliliyi ilə bağlı narahatlıqlarını məsələ kimi qaldırdılar (Bach & Harnish, 1979).[5] Bundan əlavə, Ostinin eksplisit performativliyə olan xüsusi diqqəti, dil oyunlarının implicit yollarla yerinə yetirə biləcəyini nəzərə almadığı üçün tənqid edilmişdir. (Levinson, 1983).[3]

VII. Ostinin nəzəriyyələrinə münasibət və onların dərindən tədqiqi

Müasir dilçilik alimləri J.L. Ostinin fundamental ideyalarını daha da inkişaf etdirir və dilin, danışıq aktı və mənanın dinamik əlaqəsini anlamaq üçün yenilikçi yanaşmaları araşdırırlar. Baxış bucağının genişləndirilməsini tələb edən sahələrindən biri hibrid danışıq aktlarının tədqiqinə aiddir ki, bu da tək sözləm içərisində həm performativ, həm də konstativ xüsusiyyətləri əhatə etməsi ilə bağlıdır. (Bach & Harnish, 1979).[5] Tədqiqatçılar həmçinin Ostinin paradigmasından istifadə edərək, xüsusilə onlayn qarşılıqlı təsirlərdə və sosial media müzakirələrində Danışıq aktlarının necə ifadə olunduğunu araşdırırlar. (Crystal, 2001)[6]

J.L. Ostinin danışıq aktı nəzəriyyəsi kimi qabaqcıl düşüncələri dilçilik, fəlsəfə, hüquq nəzəriyyəsi və kompüter elmləri daxil olmaqla müxtəlif sahələrə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmişdir. Ostinin təməl töhfələrindən sonra alimlər onun fikirlərini əsas tutaraq onları davam etdirdilər, bu da dil istifadəsini, ünsiyyəti və dil fəlsəfəsini anlamaqda bir sıra kritik inkişaflara səbəb oldu. Ostinin nəzəriyyələrinə münasibət və onların dərindən tədqiqinə aşağıda qeyd olunanları nümunə çəkə bilərik :

Con Searle, Ostinin ən nüfuzlu varislərindən biri olaraq, danışıq aktlarını beş növə bölməklə danışıq aktı nəzəriyyəsinə sanki növbəti mərhələyə qaldırdı: təsdiqləyici, yönləndirici, öhdəlik verici, ifadəli və bəyan edici. Searle-nin əsəri bu aktların uğurlu icrası üçün lazım olan şərtləri təfərrüatlandırdı və sözləmlərin arxasındakı natiqin niyyətini vurğulayaraq, illokutiv güc anlayışını təqdim etdi [2]. Bu yanaşma linqvistik qarşılıqlı əlaqənin mürəkkəbliklərini təhlil etmək üçün dahada strukturlaşdırılmış çərçivə təmin etdi.

Pragmatika və linqvistik kontekst

Ostinin lokutiv, illokutiv və perllokutiv aktlar arasındakı fərqi mənanın şərhində kontekstin rolunu öyrənən pragmatika sahəsinin əsasını qoydu. Bu sahədəki alimlər qavramı

təkcə linqvistik məzmunla deyil, həm də ünsiyyətin baş verdiyi situasiya, nətiqlər arasındakı əlaqə və nəzərdə tutulan perlokasiya effektləri ilə necə formalaşdığını araşdırırlar [3]. Bu öz növbəsində sözlər, kontekst və təfsir arasında dinamik qarşılıqlı əlaqəni vurğulamaqla dilin öyrənilməsinə zənginləşdirmişdir.

Dil fəlsəfəsi

Ostinin əsəri dilin fəlsəfəsinə, xüsusən də həqiqətin təbiəti, mənası və dilin performativ tərəfləri haqqında müzakirələrdə də təsir göstərmişdir. Filosoflar dilin sosial reallığını sadəcə təsvir etməkdənsə, onu necə qurduğunu nəzərə alaraq, həqiqət və reallıq nəzəriyyələri üçün performativ ifadələrin təsirlərini araşdırmışlar [9]. Bu, dilin hüquqi, etik və sosial normları formalaşdırma gücü ilə bağlı müzakirələrə səbəb olmuşdur.

Hüquq nəzəriyyəsində "performativlik" anlayışı

Hüquqi tədqiqatlarda Ostinin performativlik konsepsiyası hüquqi dilin necə işlədiyini təhlil etməkdə mühüm rol oynamışdır. Məsələn, müvafiq kontekstdə «mən sizi ər-arvad elan edirəm» ifadəsi bəyannamə olaraq hüquqi dəyişiklik yaradır. Nəzəriyyə hüquq aspektində qanunların, müqavilələrin və məhkəmə qərarlarının dil vasitəsilə hərəkətləri necə yerinə yetirdiyini başa düşmək üçün Ostinin fikirlərini tətbiq edərək, hüquq nəzəriyyəsinin icrasına töhfə vermişlər [10].

Süni İntellekt və Ənənəvi dil emalı anlayışı

Ostinin fikirləri süni intellektə (Sİ) və təbii dil emalına (TDE), xüsusən də insana bənzər dili başa düşə və yarada bilən sistemlərin layihələndirilməsinə qədər genişləndi. Süni intellekt sahəsində tədqiqatçılar kompüterləri danışıq aktlarını tanımaq və yerinə yetirmək üçün proqramlaşdırmaq üçün danışıq aktı nəzəriyyəsindən istifadə edərək daha mürəkkəb insan-kompüter və bu iki "danışanın" qarşılıqlı əlaqəsini təmin edir [11]. Bunun mənalı dialoq apara bilən, şifahi ömrlər əsasında tapşırıqları yerinə yetirən və insan söyləminin nüanslarını anlayan süni intellekt inkişafı üçün əvəzsiz təsirləri var.

Bundan əlavə, Ostinin nəzəriyyələri nəzakət texnikaları, dolaylı danışıq aktları və kommunikativ bacarıqlar üzərində tədqiqatlara təsir göstərmiş, şəxslərarası kommunikasiyanın mürəkkəbliyi haqqında dəyərli perspektivlər təqdim etmişdir. (Brown & Levinson, 1987).[7] Ostinin konsepsiyalarını mövcud sosiolinqvistik çərçivələrə daxil etməklə, alimlər dil seçimlərinin sosial kimlikləri, güc münasibətlərini və mədəni normaları necə əks etdirdiyinə dair daha dərin anlayış əldə etmişlər. (Qoffman, 1967)8.

VIII. Nəticə

J.L. Ostinin performativ və konstativ linqvistikada aparıcı işləri dilin hərəkətləri icra etmək üçün bir vasitə kimi anlaşılması haqqında bizim anlayışımızı dərinləşdirib (Austin, 1962)[1]. Ostinin söyləmin performativ aspektinə olan diqqəti, dilin sadəcə təsvir edici və fəal olmayan bir vasitə kimi konvensional fikirləri məhkum etdi (Grice, 1975)[4]. Levinsonun nəzəriyyələri indiki linqvistik tədqiqatda daimi təsir qoyur, alimləri dil, hərəkət və mənanın dinamik əlaqəsini araşdırmağa cəlb edir (Levinson, 1983)[3]. Biz irəlilədikcə Ostinin nəzəriyyələrini ətraflı analiz etmək və müxtəlif mədəni və sosial mühitlərdə dil tədqiqatına təsirlərini dəqiq şəkildə qiymətləndirmək vacibdir. J.L. Ostinin linqvistikə və insan kommunikasiyasının daha geniş mərkəzindəki töhfələrinin özünü dəqiqləşdirərkən, onun intibalarının sadəcə performativ və konstativ ifadələr arasındakı əsas fərqlər arasında qalmadığı aşkar olur. Ostinin "sözlər ilə nələr etdiyimizi" araşdırması, dilin funksiyalarının bizim anlayışımızı yenidən formalaşdırmış, həmçinin dil praksislərinin mədəni realitetlərin əlyazmaları ilə necə əlaqəli olduğunu aydınlaşdırmışdır. Bu genişlənmiş nəticə, Ostinin təsirinin genişliyini öyrətmək və onun işindən ilhamlanan araşdırmaların gələcək istiqamətlərini təsvir etmək məqsədi daşıyır.

Ostinin danışıq aktları nəzəriyyəsi, sözlərin lokutiv, illokutiv və perlokutiv aktların niyyətləri, konteksti və konvensiyaların kommunikasiyanın effektivliyində rolunu dərinləşdirərək, əlaqələrin çoxaspektli təbəriətliyini yarpaq vermək üçün möhkəm bir çərçivə

təklif edir. Dilin performativ aspektinin – ifadələrin hərəkət etmə və dəyişiklik gətirmə gücünün – qələbəyə doğru sınaqması, dilin sadəcə təsvir və təqdimat vasitəsi olaraq konvensional fikirləri sınağa çəkir [1]. Bu yeni konseptualizasiya, kommunikasiyanın effektivliyində niyyət, məzmun və konvensiyaların roluna dair daha dərin bir soruşu ilə gəlir, bu da fərdi bir eləmi üzərinə təqribləşdirərək daimi tədqiqat təklif edir.

Ostinin işinin dil fəlsəfəsi, pragmatika və semiotika üçün nəticələri dərinidir. Filosoflar və dilçilər, həqiqətin təbiətini, mənanı və sosial normların quruluşunu anlamaq üçün performativ ifadələrin nəticələri ilə mübarizə aparmağa davam edirlər [2] [9]. Pragmatikada, Ostinin mənanın kontekst asılılığı haqqındakı bəsitələri, sosial kontekstin və danışanın niyyətinin əhəmiyyətini vurğulayaraq, diskurs və söhbət analizlərini zənginləşdirmişdir [3]. Bu arada, semiotikada, dilin performativ funksiyası işarələr, simvollar və məna yaradılması ilə əlaqədə araşdırılmış, mədəni praktikalarda işarələrin necə işlədiyinin dairəsini genişləndirmişdir [12].

Nəzəri araşdırmaların ötəsində, Ostinin ideyalarının praktiki tətbiqləri hüquq nəzəriyyəsi kimi sahələrdə var, burada dilin performativ gücü hüquqi reallıqları həyata keçirir, və süni intellekt kimi sahələrdə, danışq aktlarının incəliklərini anlamaq insan-kompüter qarşılıqlı təsirini artırır [11] [7]. Bu tətbiqlər, Ostinin işinin real dünya problemlərinə və yeniliklərinə əhəmiyyətini vurğulayır, daha da multidisiplinar tədqiqat və inkişaf potensialını göstərir.

İrəlilədikcə, Ostin tərəfindən ilhamlanan tədqiqatlar, getdikcə dijital və global dünyada kommunikasiyanın mürəkkəbliklərini daha dərinləndirən araşdırmağa söz verir. Dijital performativlərin, onlayn kommunikasiyanın dinamikası və yeni texnologiyaların dil praktikalarına təsiri kimi sahələr araşdırılmaq üçün münbit sahələrdəndir. Bundan əlavə, Ostinin işləri ilə məlumatlandırılan xarici-mədəni kommunikasiyanın davam edən tədqiqatı, müxtəlif dillərdə və mədəniyyətlərdə danışq aktlarının universallığı və dəyişkənliyi haqqında dəyərli bəsitələr təklif edə bilər.

Nəticədə, J.L. Ostinin linqvistikaya və daha geniş sahələrə töhfələri, alimləri həvəsləndirməyə və çağırış etməyə davam edən geniş sorğu sahəsini açmışdır. Onun işi, performativ və konstativ ifadələrin mürəkkəb təhlilinə əsaslanaraq, dilin dünyada fəal qüvvə kimi daha zəngin və daha dinamik anlaşılmasına yol açmışdır. Ostinin nəzəriyyələrinin nəticələrini araşdırmağa davam etdikcə, yalnız onun irsini qiymətləndirmirik, həm də insan kommunikasiyasının sonsuz imkanları ilə açılan hekayəyə töhfə veririk.

Ədəbiyyat

1. Austin, J. L. (1962). *How to Do Things with Words*. Published by Harvard University Press.
2. Searle, J.R. (1969). The book titled "Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language" is published by Cambridge University Press.
3. Levinson, S.C. (1983). The book "Pragmatics" is published by Cambridge University Press.
4. Grice, H.P. (1975). The topic of discussion is "Logic and Conversation." The citation is from the book. *Syntax and Semantics: Speech Acted* by P. Cole and J.L. Morgan. It is found in Volume 3, pages 41–58. The publication is issued by Academic Press.
5. Bach, K., and Harnish, R.M. (1979). "Linguistic Communication and Speech Acts" is a book published by MIT Press.
6. Crystal, D. (2001). The book titled "Language and the Internet" is published by Cambridge University Press.
7. Brown, P., and Levinson, S.C. (1987). "Politeness: Universals in Language Usage." Cambridge University Press.
8. Goffman, E. (1967). The book titled "Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior" is published by Anchor Books. Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action*. Beacon Press.

9. Hart, H.L.A. (1961). **The Concept of Law**. Clarendon Press.
10. Jurafsky, D., & Martin, J.H. (2020). **Speech and Language Processing**. Pearson.
11. Eco, U. (1976). **A Theory of Semiotics**. Indiana University Press.